

а в лютому 1948 р. — М.Булганін і О.Косигін. У березні 1949 р. Вознесенський був заарештований і згодом розстріляний.

Сталін довгий час не скликав партійних з'їздів. Нарешті, у жовтні 1952 р. відбувся XIX партз'їзд, на якому партію в останній раз перейменували. З'їзд на пропозицію Сталіна збільшив склад політбюро ЦК з 11 до 25 осіб і поміняв назву цього органу: політбюро стало президією ЦК. Зростання кількості членів президії ЦК в 2,5 раза істотно зменшило політичну вагу кожного з них.

Масові репресії у повоєнний період були застосовані диктатором щодо населення здобутих у 1939–1945 рр. нових регіонів. Особливо жорстокий терор силові органи чинили на території західних областей України. Підпільно-партизанська боротьба ОУН і УПА точилася у великих масштабах аж до початку 1950-х років.

Одночасно з терором, спрямованим на радянізацію нових регіонів, Сталін почав готувати масові репресії на основній території країни. Зацьковане і замордоване суспільство не знаходило в собі сил для опору. Становище врятувала тільки смерть диктатора.

Примітки до розділу 11

- 1 Ленін В.І. Повне збір. тв. — Т.12. — С.60.
- 2 Там само. — Т.36. — С.6.
- 3 Волкогонов Д. Ленин. Политический портрет. — М., 1994. — Кн.1. — С.164.
- 4 Ленін В.І. Повне збір. тв. — Т.48. — С.151.
- 5 Цит. За: Дан Ф. Происхождение большевизма. — Нью-Йорк, 1947. — С.444.
- 6 В.І.Ленін про Україну. — К., 1969. — Ч.2. — С.5-6.
- 7 Ленін В.І. Повне збір. тв. — Т.38. — С.183.
- 8 Там само. — С.452.
- 9 Там само. — Т.24. — С.139.
- 10 Винниченко В.К. Відродження нації. — К.; Відень, 1920 (репринт 1990). — Ч.2. — С.80.
- 11 Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: Енциклопед. довідник. — К., 1987. — С.570.
- 12 Історія Радянської Конституції в декретах і постановах уряду (1917–1936). — К., 1937. — С.76.
- 13 Ленін В.І. Повне збір. тв. — Т.38. — С.343.
- 14 Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928). — К., 1996. — С.56.
- 15 Пайпс Р. Россия при большевиках. — М., 1997. — С.183.
- 16 КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. — К., 1979. — Т.2. — С.75.

- 17 Бухарин Н.И. Избранные произведения. — М., 1990. — С.91.
- 18 Ленін В.І. Повне збір. тв. — Т.43. — С.15.
- 19 Деятели СССР и революционного движения России. — М., 1989. — С.822-823.
- 20 Ленін В.І. Повне збір. тв. — Т.44. — С.313.
- 21 Там само. — Т.45. — С.180.
- 22 Бухарин Н.И. Избранные произведения. — М., 1988. — С.20.
- 23 Ленін В.І. Повне збір. тв. — Т.36. — С.56.
- 24 Маркс К. і Енгельс Ф. Твори. — Т.23. — С.12.
- 25 Пайпс Р. Россия при большевиках. — С.184.
- 26 Скрипник М. Проти подвійної бухгалтерії в національному питанні // Статті і промови. — Харків, 1929. — Т.2. Національне питання. — Ч.1. — С.34-39.
- 27 Пайпс Р. Россия при большевиках. — С.183.
- 28 Ленін В.І. Останні листи і статті. — К., 1989. — С.16.
- 29 Там само. — С.17.
- 30 Волковинський В.М., Кульчицький С.В. Християн Раковський. Політичний портрет. — К., 1990. — С.194.
- 31 Історія держави і права Української РСР (1917–1960). — К., 1961. — С.249-251.
- 32 Волковинський В.М., Кульчицький С.В. Християн Раковський. Політичний портрет. — К., 1990. — С.196.
- 33 Двенадцатый съезд РКП(б): Стенограф. отчет. — М., 1923. — С.439.
- 34 Ленін В.І. Останні листи і статті. — К., 1989. — С.22.
- 35 Сталин И. Сочинения. — Т.5. — С.243.
- 36 Ленін В.І. Останні листи і статті. — К., 1989. — С.17.
- 37 Троцкий Л. Задачи XII съезда РКП. — М., 1923. — С.37, 38.
- 38 Сталин И. Сочинения. — Т.5. — С.243.
- 39 Зімон Г. Чи був голодомор 1932–1933 рр. інструментом «ліквідації» українського націоналізму? // Укр. іст. журн. — 2005. — №2. — С.120.
- 40 «Українізація» 1920–1930-х років: передумови, здобутки, уроки. — К., 2003. — С.36.
- 41 Скрипник М. Статті й промови. — Т.ІІ, ч.1. — С.36.
- 42 Кульчицький С.В. Курс — українізація // Родина (Москва). — 1999. — №8. — С.109.
- 43 КППС в резолюціях... — Т.2. — С.416.
- 44 VIII Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. 17-20 січня 1924 р. — Харків, 1924. — С.12.
- 45 Єфремов С. Щоденники 1923–1929. — К., 1997. — С.155.
- 46 Національні відносини в Україні в XX ст.: 36. документів і матеріалів. — К., 1994. — С.149.
- 47 «Українізація» 1920–1930-х років: передумови, здобутки, уроки. — С.357.
- 48 Кульчицький С.В. Курс — українізація // Родина (Москва). — 1999. — №8. — С.109.

- 49 Затонський В. Матеріали до українського національного питання // Більшовик України. — 1927. — №6. — С.14.
- 50 «Українізація» 1920–1930-х років: передумови, здобутки, уроки. — С.64.
- 51 Кравченко Б. Соціальні зміни і національна свідомість в Україні XX ст. — К., 1997. — С.136.
- 52 Известия ЦК КПСС. — 1989. — №9. — С.199.
- 53 Боєчко В., Ганжа О., Захарчук Б. Кордони України: історична ретроспектива та сучасний стан. — К., 1994. — С.54.
- 54 Там само. — С.56.
- 55 Там само. — С.156–157.
- 56 Садовський В. Українці поза межами УСРР на основі перепису 1926 р. // Українська людність в СРСР. — Варшава, 1931. — С.138–139.
- 57 Кульчицький С. Голодомор 1932–1933 рр. як геноцид: труднощі усвідомлення. — К., 2007. — С.160.
- 58 Скрипник М. Статті й промови. — Т.2. — Ч.1. — С.322.
- 59 «Українізація» 1920–1930-х рр.: передумови, здобутки, уроки. — С.260–261.
- 60 Martin T. The Affirmative Action Empire. — Ithaca; London, 2001. — P.290.
- 61 Голод 1932–1933 років в Україні: причини та наслідки. — К., 2003. — С.426.
- 62 Командири великого голоду. Поїздки В.Молотова і Л.Кагановича в Україну та на Північний Кавказ. 1932–1933 рр. — К., 2001. — С.51.
- 63 Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. — К., 1990. — С.292.
- 64 Там само. — С.292–293.
- 65 Там само. — С.293.
- 66 Там само. — С.293–294.
- 67 Командири великого голоду. — С.312–313.
- 68 Постышев П.П. В борьбе за ленинско-сталинскую национальную политику на Украине. — К., 1935. — С.35, 70.
- 69 Ленін В.І. Повне зібр. творів. — Т.45. — С.328.
- 70 Кульчицький С. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928). — С.239.
- 71 Фролов М.О. Компарти́но-радянська еліта в Україні: особливості існування та функціонування в 1923–1928 рр. — Запоріжжя, 2004. — С.120.
- 72 Кульчицький С.В. Керівні органи Центрального комітету КПРС. Персональний склад на кінець кожного року. — К., 1990. — С.24–28.
- 73 Сталин И. Сочинения. — Т.12. — С.47.
- 74 Там само. — С.122.
- 75 КПРС в резолюціях... — Т.2. — С.416.
- 76 Коллективизация сельского хозяйства. Важнейшие постановления Коммунистической партии и Советского правительства 1927–1935 гг. — М., 1987. — С.196–197.
- 77 Сталин И. Сочинения. — Т.13. — С.110.

- 78 Сталин и Каганович. Переписка. 1931–1936 гг. — М., 2001. — С.274.
- 79 Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. — К., 1990. — С.256.
- 80 Литвин В. Україна: міжвоєнна доба (1921–1938). — К., 2003. — С.343.
- 81 Там само. — С.347.
- 82 Історія Радянської Конституції в декретах і постановах уряду (1917–1937). — С.380.
- 83 Нікольський В.М. Репресивна діяльність органів державної безпеки СРСР в Україні (кінець 1920-х — 1930-ті рр.). Історико-статистичне дослідження. — Донецьк, 2003. — С.119, 402.
- 84 Кульчицький С.В. Україна між двома війнами. — К., 1999. — С.250.
- 85 Після XVIII партз'їзду Сталін почав підписувати документи як секретар ЦК. Це не означало зміни його статусу в партії та ЦК. Мабуть (сам він пояснень не залишив), назва посади перестала його задовольняти. В одному випадку, коли виникла потреба позначити місце Сталіна серед секретарів ЦК, його посада чітко визначалася: перший секретар (у постанові політбюро ЦК ВКП(б) «Про посилення роботи радянських центральних і місцевих органів» від 4 травня 1941 р.). Див.: Хлевнюк О.В. Політбюро. Механізми політичної влади в 30-е годы. — М., 1996. — С.254.
- 86 Хлевнюк О.В. Політбюро. Механізми политической власти в 30-е годы. — С.251.
- 87 Там само. — С.255.
- 88 Сталин И. Сочинения. — Т.5. — С.336.
- 89 Тегеранская конференция руководителей трех союзных держав — СССР, США и Великобритании (28 ноября — 1 декабря 1943 г.): Сб. документов. — М., 1978. — С.114.
- 90 Великая Отечественная война 1941–1945: Энциклопедия. — М., 1985. — С.484.
- 91 Довженко О. Україна в огні. Кіноповість, щоденник. — К., 1990. — С.194.
- 92 Гриневич В. Конституційні перетворення 1944 р. і український вимір // Політична історія України XX століття: У 6 т. — Т.4. — К., 2003. — С.270–271.
- 93 Там само. — С.252.
- 94 Там само. — С.253.
- 95 Там само. — С.254.
- 96 Лещенко Л.О. «Українське питання» в дипломатичній історії Другої світової війни (1939–1945) // Нариси з історії дипломатії України. — К., 2001. — С.537.